

Impact Factor: 5.249

ISSN: 2181-0850

DOI: 10.26739/2181-0850

WWW.TADQIQOT.UZ

TEACHER

MUALLIM

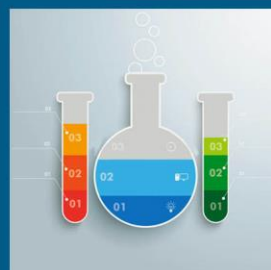
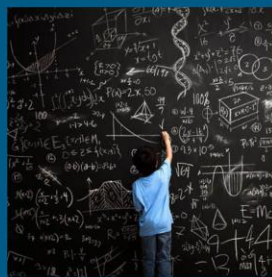
УЧИТЕЛЬ

Tadqiqot.uz

VOLUME 6, ISSUE 4

2025

MUALLIM

6 ЖИЛД, 4 СОН

УЧИТЕЛЬ

ТОМ 6, НОМЕР 4

TEACHER

VOLUME 6, ISSUE 4

ТОШКЕНТ-2026

Bosh muharrir:
Главный редактор:
Chief Editor:

KARIMOV FARXOD
siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent,

Bosh muharrir o'rinbosari:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

JUMANAZAROV SIROJIDDIN
texnika fanlari nomzodi, Toshkent shahar
XTXQTMOH markazi dotsenti

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

MASALIYEVA OLTINOY MASALIYEVNA

Tarix fanlar doktori, professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

MIRZAHMEDOV XURSHID

sotsiologiya fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent
Namangan davlat universiteti

YELDASHEVA GULNOZ

pedagogika fanlari nomzodi,
Toshkent shahar XTXQTMOH markazi

XAYDAROV BAXODIR

fizika matematika fanlari nomzodi,
Toshkent shahar XTXQTMOH markazi professor

MAHKAMOV ANVARJON

texnika fanlar bo'yicha falsafa doktori,
Toshkent shahar XTXQTMOH markazi

BAYBAYEVA MUXAYYO

pedagogika fanlari nomzodi, A. Avloniy
nomidagi malaka oshirish instituti dotsenti

BABANAZAROV KALBAY

yuridik fanlari nomzodi,
A. Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti

XIDOYATOVA DILAFRUZ

pedagogika bo'yicha falsafa doktori (PhD),
A. Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti
dotsenti.

XAKIMOVA DILDORA

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori,
A. Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti
dotsenti

MAMATQULOV DAVLATJON

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
A. Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti

AXMEDOV MURODJON

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD,
A. Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti

ERGASHEVA MALOHAT

biologiya fanlari nomzodi, dotsent
A. Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti

PULATOVA DILDORA

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD,
A. Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti

NAZAROVA DILDORA

pedagogika fanlari nomzodi, dotsent,
A. Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti

BAUETDINOV RAO'AJ

Qoraqalpog'iston Respublikasi pedagoglarni yangi
metodikalarga urgatish milliy markazi «Ijtimoiy-
iqtisodiy fanlar metodikasi» kafedrasini mudiri

ABDULLAYEVA MAXPRAT

A. Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti

UCHQUROVA SHAHNOZA SHAVKAT QIZI

Tadqiqot University tadqiqotchisi

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

1. Nomozova Nargiza, Ibodullayeva Sarvinoz Yoqubjon qizi The role of english language lessons in developing intercultural competence.....	5
2. Delov To‘lqin Erkinovich Raqamli ta’lim muhitida iqtidorli talabalarni aniqlashning innovatsion yondashuvlari.....	10
3. Амонов Мухаммад Комил угли Факторы риска и прогноз сердечно-сосудистых осложнений у пациентов с коморбидной патологией.....	18
4. Амонов Мухаммад Комил угли Особенности клинического течения ишемической болезни сердца у пациентов с метаболическими нарушениями.....	23
5. Muhammadiyeva Ruhshona Muzaffar qizi Raqamli davlat xizmatlarini tartibga solishning huquqiy mexanizmlari.....	25

THE ROLE OF ENGLISH LANGUAGE LESSONS IN DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE

Scientific Supervisor: Nomozova Nargiza T.

The teacher of Samarkand State Institute of Foreign Languages (Uzbekistan)

Ibodullayeva Sarvinoz Yoqubjon qizi

Department of English Language in Preschool and Primary Education

5th Year Student, Group 2129

E-mail: ibodullayevasarvinoz9@gmail.com

Phone: +998882231418

ABSTRACT: This article explores the importance of English language lessons in developing intercultural competence among learners in contemporary educational settings. As English increasingly functions as an international medium of communication, its teaching extends beyond linguistic competence and includes cultural awareness, interaction strategies and sensitivity to social norms. The study examines how communicative tasks, authentic materials and classroom interaction enhance learners' ability to understand cultural differences and act appropriately in multicultural environments. Drawing on the theoretical contributions of Byram, Kramsch and Baker, this paper argues that intercultural competence is a fundamental component of English language education and should be integrated into lesson design, classroom activities and assessment procedures.

Keywords: intercultural competence, English language teaching, cultural awareness, communicative approach, globalisation, cultural sensitivity

MADANIYATLARARO KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ TILI DARSLARINING ROLI

Ilmiy rahbar: Nomozova Nargiza T.

O'zbekiston Respublikasi Samarqand davlat chet tillar instituti o'qituvchisi

Ibodullayeva Sarvinoz Yoqubjon qizi

Maktabga va boshlang'ich ta'limda ingliz tili yo'nalishi

5 bosqich, 2129 guruh talabasi

E-mail: ibodullayevasarvinoz9@gmail.com

Tel: +998882231418

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili darslarining talabalarda madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirishdagi oʻrni yoritiladi. Ingliz tili global aloqa vositasiga aylangan hozirgi davrda uni oʻqitish jarayoni nafaqat grammatik bilimlarni, balki madaniy sezgirlikni, turli madaniyat vakillari bilan muloqot qilish koʻnikmalarini va ijtimoiy meʼyorlarni tushunishni ham qamrab oladi. Tadqiqot dars jarayonidagi autentik materiallar, muloqotga yoʻnaltirilgan topshiriqlar va guruh ishlari orqali talabalarning madaniyatlararo muloqotga tayyorligini qanday kuchaytirishini koʻrsatadi. Byram, Kramersch va Baker nazariyalariga tayangan holda, maqola ingliz tili taʼlimida madaniyatning integratsiyasi zamonaviy taʼlimning ajralmas qismi ekanini asoslaydi.

Kalit soʻzlar: madaniyatlararo kompetensiya, ingliz tili taʼlimi, madaniy ong, kommunikativ yondashuv, globallashuv, madaniy sezgirlik

РОЛЬ УРОКОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В РАЗВИТИИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Научный руководитель: Номозова Наргиза Т.
Преподаватель Самаркандского

государственного института иностранных языков

Ибодуллаева Сарвиноз Якубджон кизи

Направление английского языка в дошкольном и начальном образовании

Студентка 5 курса, группа 2129

E-mail: ibodullayevasarvinoz9@gmail.com

Телефон: +998882231418

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается значение уроков английского языка в формировании межкультурной компетенции учащихся. В условиях глобализации английский язык выступает основным средством международного общения, поэтому обучение включает развитие культурной осознанности, навыков взаимодействия и понимания социальных норм различных культур. В работе анализируется влияние аутентичных материалов, коммуникативных методов и

учебных взаимодействий на повышение способности студентов эффективно общаться в мультикультурной среде. На основе теоретических идей Байрама, Крамш и Бейкера делается вывод о том, что межкультурная компетенция является ключевым компонентом современного обучения английскому языку.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, обучение английскому языку, культурная осознанность, коммуникативный подход, глобализация, культурная чувствительность

INTRODUCTION

Intercultural competence has become an essential component of foreign language education as modern societies experience increased global mobility, technological connectivity and multicultural interaction. Learners today are exposed to diverse cultural perspectives through international communication, digital platforms and global media, which requires them to understand not only the structural aspects of language but also the cultural meanings and social expectations that guide communication. English language lessons play an important role in this process because English functions as a global medium of academic exchange, professional collaboration and intercultural dialogue. As a result, English classrooms provide opportunities for students to develop cultural awareness, analyse cultural differences and practise communication strategies suitable for multilingual contexts.

Intercultural competence includes several interconnected elements. These include understanding cultural values, interpreting behaviours across different societies, adapting communication styles and showing curiosity, respect and empathy towards cultural diversity. Scholars such as Byram emphasise that intercultural competence involves both knowledge and attitudes, as learners must be willing to engage in dialogue, reflect on their own cultural assumptions and recognise the legitimacy of multiple worldviews. Such competence helps students communicate appropriately in diverse social settings and contributes to reducing misunderstandings that often arise in intercultural encounters.

English language lessons can support these skills by integrating authentic materials, interactive learning tasks and cultural topics. Films, articles, interviews, digital resources and real life examples expose learners to various cultural expressions and everyday communication styles used in English speaking contexts. These materials demonstrate how social norms, politeness strategies and cultural references influence meaning. Classroom activities such as pair work, role play, discussions and project based assignments allow learners to practise appropriate communication behaviours and adapt their linguistic choices to different cultural situations. Through this combination of exposure, interaction and reflection, English lessons provide a meaningful environment for cultivating intercultural competence.

This study therefore aims to analyse how English language lessons contribute to the development of intercultural competence. It explores the theoretical foundations

of intercultural learning, reviews relevant literature and examines practical teaching strategies that enable learners to participate effectively in multicultural communication.

METHODOLOGY AND LITERATURE REVIEW

This study is based on a descriptive and analytical research approach that relies on established theoretical works in the fields of intercultural communication and foreign language pedagogy. The framework proposed by Byram is particularly relevant because it describes intercultural competence as a combination of knowledge about other cultures, skills of interpreting cultural behaviour, the ability to interact respectfully and attitudes of openness and curiosity. This model highlights that intercultural competence is not simply knowledge based but also behavioural and attitudinal.

Kramsch introduces the concept of a third place, which describes the symbolic space where learners negotiate meaning between their own culture and the target language culture. This concept illustrates how language learners learn to shift perspectives, compare cultural norms and develop new ways of understanding the world. Baker and Risager emphasise that intercultural learning occurs through exposure to global English varieties, multicultural narratives and culturally rich materials.

Pedagogical literature highlights the importance of communicative teaching approaches for developing intercultural competence. Activities that involve problem solving, real communication, role playing and collaboration provide learners with practical opportunities to negotiate meaning, observe cultural differences and reflect on their own communication strategies. Furthermore, the use of authentic materials such as news reports, films, social media content and interviews helps students develop awareness of how language is shaped by cultural contexts.

Contemporary research also stresses that globalisation has intensified intercultural contact in educational settings. Schools and universities now prioritise global citizenship and intercultural sensitivity as key learning outcomes. English language lessons therefore, serve an important function in preparing learners for participation in multicultural environments by enhancing their cultural awareness and communication skills.

RESULTS AND DISCUSSION

The analysis shows that English language lessons significantly contribute to intercultural competence through exposure to cultural diversity, classroom interaction and reflective learning. Authentic materials are particularly effective in providing students with concrete examples of cultural differences. When learners encounter real dialogues, cultural stories, films and interviews, they begin to understand how language reflects social norms, values and relationships. This exposure helps students recognise cultural patterns such as directness, indirectness, politeness expectations and attitudes toward time or personal space.

Interactive activities also play a key role in cultivating intercultural skills. Pair work, group discussions and role plays encourage learners to communicate with empathy, listen actively and adjust their behaviour according to different cultural

scenarios. When teachers incorporate cultural topics such as traditions, lifestyles, global issues or cross-cultural misunderstandings, students gain opportunities to practise interpreting behaviours and explaining their own cultural perspectives.

Project-based learning further strengthens intercultural competence by requiring students to research cultural topics, compare societies, collect information and present findings. This process encourages critical thinking, deeper cultural investigation and cooperative teamwork. For example, students may analyse communication etiquette in different countries, compare educational systems or explore cultural celebrations. Such tasks promote a more informed and respectful understanding of global diversity.

Overall, English lessons act as a bridge between language learning and cultural understanding. The combination of authentic materials, communicative tasks and reflective activities supports the development of learners who are capable of communicating effectively in multicultural settings. These findings confirm that intercultural competence can be systematically developed through well-designed English language instruction.

CONCLUSION

The study concludes that English language lessons play a vital and multifaceted role in developing intercultural competence in contemporary education. By integrating cultural content, interactive learning and authentic materials, teachers help students understand cultural differences and communicate respectfully in diverse contexts. As globalisation continues to shape social and professional interactions, intercultural sensitivity and communicative flexibility become essential skills for successful participation in international environments.

English language teaching therefore, must go beyond grammar and vocabulary and incorporate tasks that build cultural awareness, empathy and critical reflection. When learners develop these skills, they become better prepared for global citizenship, academic mobility and multicultural collaboration. The integration of intercultural competence into English lessons is not only beneficial but necessary for preparing learners to navigate the complexities of an interconnected world.

REFERENCES

1. Baker, W. (2015). *Culture and identity through English as a lingua franca*. De Gruyter.
2. Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism. In R. M. Paige (Ed.), *Education for the intercultural experience* (pp. 21–71). Intercultural Press.
3. Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters.
4. Deardorff, D. K. (2006). The identification and assessment of intercultural competence. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241–266.
5. Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford University Press.
6. Risager, K. (2007). *Language and culture pedagogy*. Multilingual Matters.
7. Sercu, L. (2005). *Foreign language teachers and intercultural competence*. Multilingual Matters.

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA IQTIDORLI TALABALARNI ANIQLASHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

Delov To'liq Erkinovich

**Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent Axborot texnologiyalari univrsiteti
“Axborot ta'lim texnologiyalari” kafedrası dotsent v.b., p.f.f.d. (PhD)**

delov.t@tuit.uz, (91) 136-24-38

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitida iqtidorli talabalarni aniqlashning innovatsion yondashuvlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli ta'lim muhitining tarkibiy elementlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi o'rni hamda iqtidorli talabalarni aniqlashda qo'llaniladigan zamonaviy usul va vositalar yoritilgan. Xususan, e-portfoliyo, loyihaviy va tadqiqotchilik metodlari asosida iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli ta'lim muhiti, iqtidorli talabalar, innovatsion yondashuvlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, e-portfoliyo, loyihaviy ta'lim, tadqiqotchilik metodi, kompetensiyaviy yondashuv, SWOT tahlil, pedagogik model.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ВЫЯВЛЕНИЮ ОДАРЕННЫХ УЧАЩИХСЯ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Делов Толкин Эркинович

**Ташкентский университет информационных технологий имени Мухаммада
аль-Хорезми**

**Доцент кафедры «Информационные образовательные технологии», кандидат
наук**

delov.t@tuit.uz, (91) 136-24-38

Аннотация. В данной статье анализируются инновационные подходы к выявлению одаренных учащихся в цифровой образовательной среде с научной, теоретической и практической точек зрения. Исследование охватывает структурные элементы цифровой образовательной среды, роль информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе, а также современные методы и инструменты, используемые для выявления одаренных учащихся. В частности, обосновываются возможности выявления одаренных учащихся и развития их профессиональных компетенций на основе электронного портфолио, проектных и исследовательских методов.

Ключевые слова: Цифровая образовательная среда, одаренные ученики, инновационные подходы, информационно-коммуникационные технологии,

электронное портфолио, проектное обучение, метод исследования, компетентностный подход, SWOT-анализ, педагогическая модель.

INNOVATIVE APPROACHES TO IDENTIFYING GIFTED STUDENTS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Delov Tolqin Erkinovich

Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi

Associate Professor, Department of “Information Educational Technologies”, Ph.D. (PhD)

Abstract. This article analyzes innovative approaches to identifying gifted students in a digital educational environment from a scientific, theoretical and practical perspective. The study covers the structural elements of the digital educational environment, the role of information and communication technologies in the educational process, and modern methods and tools used to identify gifted students. In particular, the possibilities of identifying gifted students and developing their professional competencies based on e-portfolio, project and research methods are substantiated.

Keywords: Digital learning environment, gifted students, innovative approaches, information and communication technologies, e-portfolio, project-based learning, research method, competency-based approach, SWOT analysis, pedagogical model.

Tez o‘sib borayotgan axborot kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) endi kundalik hayot uchun zarur bo‘lib qoldi. Biz har kuni hayotimizning barcha jabhalarida planshetlar, noutbuklar, mobil telefonlar va boshqa zamonaviy texnologiyalardan foydalanamiz. Shu jumladan ta’lim. Turli xil ta’lim ehtiyojlari va xususiyatlariga ega bo‘lgan talabalar hozirda AKTdan eng yuqori darajada foydalanishadi.

Raqamli ta’lim muhiti onlayn ta’lim va o‘rganish markazi sifatida ta’riflanadi. U o‘qituvchilar va talabalar virtual sinfdan ulanish uchun foydalanadigan texnologiyalar, vositalar va ko‘nikmalarni, hamda kontent, aloqa, o‘quv dasturi, ishtirok etish va boshqalarni o‘z ichiga oladi [2].

Raqamli ta’lim muhiti faqatgina o‘qitishni boshqarish (LMS) tizimlaridan iborat emas aksincha, barcha rejimlarda (ya’ni, yuzma-yuz, aralash/gibrid va to‘liq onlayn) o‘qitish va o‘rganish ehtiyojlarini qo‘llab-quvvatlash uchun maqsadli ravishda birlashtirilgan xizmatlar va vositalarni o‘z ichiga olgan tizimlashtirilgan, onlayn muhitdir.

Raqamli ta'lim muhitida iqtidorli talabalarni aniqlash ularning qobiliyati va salohiyatini to'g'ri baholash uchun puxta o'ylab ko'rish va turli usul va vositalardan foydalanishni talab qiladi.

1-jadval

Iqtidorli talabalarni aniqlash ularning qobiliyati va salohiyatini to'g'ri baholash usullari	
Rasmiy baholashlar	Intellektual qobiliyatlar, ijodkorlik, etakchilik va akademik yutuqlar kabi turli sohalarda iqtidorni aniqlash uchun maxsus ishlab chiqilgan standartlashtirilgan testlardan foydalaniladi. Bunday baholashlarga Wechsler razvedka tarozilari, Torenc ijodiy fikrlash testlari va iqtidorli va iqtidorlilarni baholash shkalalari misol bo'la oladi. Na S. D., Burns T. G. Wechsler intelligence scale for children-V: Test review //Applied Neuropsychology: Child. – 2016. – T. 5. – №. 2. – C. 156-160.
Onlayn kognitiv testlar	Talabani kognitiv qobiliyatlarini, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini va tanqidiy fikrlashni baholash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan turli onlayn kognitiv test platformalari mavjud. Ba'zi platformalar iqtidorli talabalarni aniqlash uchun maxsus testlarni taklif qiladi.
Raqamli portfellar va loyihalar	Iqtidorli talabalarni raqamli portfellarini yaratishga yoki ularning iste'dodlari, qiziqishlari va yutuqlarini namoyish etadigan qiyin loyihalarda ishtirok etishga undash. Bu o'qituvchilarga o'zlarining kuch va ishtiyoq sohalarni aniqlashga yordam beradi.
O'qituvchining kuzatishlari	Tajribali o'qituvchilar ko'pincha iqtidorli talabalarni sinfdagi faoliyati, faolligi va ishtirokini diqqat bilan kuzatish orqali aniqlashlari mumkin. Raqamli o'quv muhitlari ko'pincha o'qituvchilarga talabalarning muvaffaqiyati va faolligini kuzatishda yordam beradigan ma'lumotlar va tahlillarni taklif qiladi.
O'z-o'zini baholash	Talabalarga o'zlarining kuchli tomonlari, qiziqishlari va intilishlari haqida fikr yuritishlariga imkon berish uchun o'z-o'zini baholash vositalari yoki anketalardan foydalaniladi. O'z-o'zini anglash iqtidorni aniqlashda qimmatli bo'lishi mumkin.
Ota-onalar va tengdoshlar nominatsiyasi	Ota-onalar va tengdoshlardan o'zlarining ajoyib qobiliyatlari yoki iste'dodlari borligiga ishonadigan talabalarni nomzod qilib ko'rsatishlarini so'raladi. Ular sinfdan tashqarida talabani qobiliyatlari haqida tushuncha berishlari mumkin.

Musiqqa, san'at, matematika, fan va boshqalar kabi muayyan sohalarda ajoyib qobiliyatga ega bo'lgan talabalarni aniqlash uchun qiziqish va iste'dodlar inventarlarini boshqarish lozim.

Onlayn boyitish dasturlari. Onlayn boyitish dasturlari, tanlovlari yoki iqtidorli talabalarga mo'ljallangan resurslarga kirishni ta'minlash. Ushbu dasturlarda muvaffaqiyat qozongan talabalarni aniqlash uchun ishtirok etish va ishlashni kuzatib boriladi.

Psixologik baholash. Iqtidorning muhim jihatlari bo'lgan o'quvchining hissiy aqli, ijtimoiy qobiliyatlari va xulq-atvor xususiyatlari haqida tushunchaga ega bo'lish uchun psixologik baholash o'tkazishni ko'rib chiqiladi. Ta'limni boshqarish tizimlari va ta'lim texnologiyalari platformalaridan olingan ma'lumotlardan muayyan fanlar bo'yicha yuqori yutuqlar, tezlashtirilgan taraqqiyot va ajoyib samaradorlik namunalarini aniqlash uchun foydalaniladi. Iqtidorli talabalarga virtual maslahat va murabbiylikni taklif etiladi, ularga qo'shimcha qiyinchiliklar, yo'l-yo'riq va qobiliyatlari va qiziqishlariga mos keladigan imkoniyatlarni taqdim etiladi.

Raqamli o'quv muhitida iqtidorli talabalarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish uchun tezlashtirish va farqlash strategiyalarini amalga oshiring, bu ularga o'z sur'atlarida rivojlanishiga imkon beradi.

Shuni esda tutish kerakki, identifikatsiya jarayoni keng qamrovli bo'lishi va iqtidorli talabalarni to'g'ri aniqlash uchun bir nechta ma'lumotlar nuqtalarini hisobga olishi kerak. Iqtidorli talabalar uchun tegishli ta'lim imkoniyatlari to'g'risida ongli qaror qabul qilish uchun o'qituvchilar, ota-onalar va talabalarning o'zlarini ushbu jarayonga jalb qilish muhimdir [3].

Har bir universitetlarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 9 martdagi 133-sonli "Ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni rivojlantirishning normativ-huquqiy bazasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi [1] qarori ijrosini ta'minlash maqsadida iqtidorli talabalar tanlab olinib bir qator amaliy loyihalar amalga oshirilishi reja qilinadi.

Iqtidorlilik ko'p qirrali tushuncha bo'lib, akademiklar, ijodkorlik, etakchilik va muammolarni hal qilish kabi turli sohalarda ajoyib qobiliyat va potensialni o'z ichiga oladi. Raqamli ta'lim muhitida iqtidorli talabalar o'ziga xos xususiyatlarni, jumladan, tezlashtirilgan o'rganish, yuqori intellektual qiziqish, mustaqil fikrlash va ilg'or muammolarni hal qilish qobiliyatlarini namoyon qilishi mumkin. Biroq, bu xususiyatlarni onlayn muhitda an'anaviy vositalar yordamida aniqlash va o'lchash qiyin bo'lishi mumkin [4].

Axborot texnologiyalari yo'nalishi iqtidorli talabalarni aniqlash kasbiy bilim, malaka, ko'nikma va shaxsiy sifatlarni shakllantirishga bo'lgan ko'pjihatli yondashuvlarni ko'rsatib beradigan pedagogik-psixologik tadqiqotlarning natijalari, iqtidorli talabalarni aniqlashning kasbiy yo'naltirilgan pedagogik modelini yaratish zaruriyatini yuzaga keltiradigan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo'yicha tayyorgarlik doirasida sohadagi iqtidorli kadrlarning aniqlash metodikasini takomillashtirishga bo'lgan nazariy-metodologik asoslar va ilmiy-uslubiy yondashuvlar etarli darajada emasligini ko'rsatadi [6].

Iqtidorli talabalarni izlash o'qishning dastlabki kunlaridan va kasbga yo'naltirish ishlarini olib borish jarayonida amalga oshiriladi. Barcha fanlardan yuqori reyting ko'rsatkichiga erishgan va maxsus dastur asosida o'qishga xohishi bor talabalar maxsus (ixtisosliklar bo'yicha) sinovlardan o'tadilar. Maxsus sinovlardan muvaffaqiyatli o'tgan va o'zlarining xohishlariga ko'ra ilmiy ishlar bajarishga, chet tili, axborot texnologiyalari, fundamental va maxsus fanlarni chuqurlashtirilgan dastur asosida o'qishga moyilligi bor talabalar "Iqtidorli talaba" deb tan olinadi [6]. Iqtidorli talabalar quyidagi talablarga javob berishlari zarur:

- fanlarni yuqori darajada o'zlashtirishi;
- chet tillaridan biri (bir nechtasi)ni puxta egallashi;
- yuqori darajadagi kompyuter savodxonligiga ega bo'lishi;

- soha bo'yicha mustaqil fikrlash, yangi fikr va mulohazalarni bildirish, amalda tadbiq etish xususiyatlariga ega bo'lishi;

- davlatning ichki va tashqi siyosatini to'g'ri tushunadigan va uni qo'llab-quvvatlaydigan, vatanparvar, barkamol inson bo'lib shakllanishi.

Iqtidorli talaba o'zining maxsus o'quv va ijodiy ishlarini to'la va belgilangan muddatlarda bajarishi, o'qishda, ijodiy ishlarni bajarishda boshqa talabalarga o'mak bo'lishi zarur [6].

Bugungi dunyo rivoji jamiyatning har bir a'zosidan ayniqsa yosh avloddan raqamli kompetensiyani mukammal darajada egallashni talab etadi. Buning asosiy sababi globallashuv jarayonida raqamli texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanib borayotgani bo'lsa, uning oqibatida internet, turli ijtimoiy tarmoqlar, axborot va ma'lumotlar oqimining haddan ziyodligidir.

Raqamli ta'lim muhiti bu- foydalanuvchilarning ta'limiy manbalariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish maqsadida zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan, mutaxassislikka tayyorlash jarayonining shaxsiy kompyuterlar, telekommunikatsiya, uslubiy va tashkiliy muhiti sifatida ta'riflanadi. Ular innovatsion va interaktiv ta'lim tajribasi uchun moslashuvchanlik, foydalanish imkoniyatlarni taklif etadi.

Iqtidorli talabalarni aniqlash va ular bilan ishlashda mos ravishda e-portfoliyo, loyiha va kreativ usullaridan foydalanish tavsiya etiladi.

E-portfoliyo usuli yordamida iqtidorli talabalarning kasbiy kompetensiyalarining shakllanishini namoyon qiladigan materiallar va ma'lumotlar to'plami: ularning ta'lim jarayonida erishgan natijalari, olimpiadalar, tanlovlar, xalqaro va respublika miqyosida tashkil etilgan konferensiyalardagi ishtiroki va yutuqlari, nashr etilgan ilmiy-tadqiqot ishlarini (patent, ixtiro, monografiya va boshqa) tasdiqlaydigan turli hujjat, sertifikat, diplom va guvohnomalari, shuningdek, bajarilgan topshiriq loyihalari, tayyorlangan mahsulotlar, videoyozuvlar va hokazolardan iborat materiallari saralab olinadi. Bajarilgan ishlarni baholash talabalarning o'z-o'zini baholashi va ma'sul komissiya tomonidan amalga oshiriladi.

Loyihalash usuli bu loyihalarni bajarish orqali o'rganishga urg'u beradigan ta'lim strategiyasi bo'lib, talabalarga bilim va ko'nikmalarni mazmunli kontekstlarda qo'llash imkoniyatlarini taqdim etish orqali ularni haqiqiy dunyo muammolariga tayyorlashga qaratilgan. Loyiha metodi iqtidorli talabalarning mustaqil ishlashiga yo'naltirilgan - individual, juftlikda, guruhli ishlash bo'lib, ular ushbu faoliyatni muayyan vaqt mobaynida bajaradi.

Tadqiqotchilik metodi. Masalani (muammoni) qo'ygach, muammoni qisqa og'zaki yoki yozma yo'riqnomani tahlil qilish orqali kursantlar adabiyotlarni, manbalarni o'rganadi hamda loyihalashtirish topshiriqlarini bajaradilar. raqamli ta'lim muhitida iqtidorli talabalarni aniqlash va ular bilan ishlashning pedagogik modelini takomillashtirish jarayonida tadqiqotchilik metodining mohiyati quyidagiga olib keladi: pedagog o'ziga birlashtirilgan

iqtidorli talaba bilan birgalikda muammoni ta'riflaydi, uni echishga vaqtining bir qismi bag'ishlanadi; bilimlar iqtidorli talabalarga xabar qilinmaydi; iqtidorli talabalar ushbu bilimlarni o'zlari muammoni echish, olinajak javoblarning turli variantlarini taqqoslash jarayonida mustaqil egallaydi; natijaga erishish uchun vositalarni iqtidorli talabalar belgilaydi; pedagogning faoliyati muammoli masalalarni echish jarayonini tezkor boshqarishga olib keladi [7]. Natijaviy blok maqsadli, jarayonli va tashxislash bloklar bilan yaqin o'zaro aloqaga ega va kasbiy rivojlanganlik darajasini hamda kompetensiyalar rivojlanishining har bir bosqichida iqtidorli talabalar kompetentligi bahosini belgilaydi.

Yangi fikrlash va harakat qilish usullari o'zgarishlar uchun yangi imkoniyatlar turkumlarini yaratishi mumkinligi keng tarqalgan. Shunday qilib, ko'proq adolatli, barqaror va qayta tiklanadigan jamiyatlar yo'lidagi jamoaviy ishimizda ijodiy usullar ko'p darajadagi transformatsion amaliyotlarni qo'llab-quvvatlashi mumkin.

Ushbu sohadagi kadrlarga nisbatan jamiyat ehtiyojlarining o'zgarib borishi, ularni tayyorlashga bo'lgan yondashuvlarda o'zgartirishlarni talab etadi. Bunday sharoitlarda axborot texnologiyalari yo'nalishi iqtidorli talabalarni tayyorlash samaradorligini ta'minlovchi mos sharoitni izlash zarur.

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida ijodkorlik, raqamli texnologiyalardan foydalanish, innovatsion-ilmiy tadqiqot loyihalarini bajarish va kar'era markazida faoliyat yuritishni qamrab oladigan pedagogik sharoitlar belgilab olindi. Bunday sharoitlarni yaratish Raqamli ta'lim muhitida iqtidorli talabalarni aniqlash va ular bilan ishlashning pedagogik modelini ta'minlaydi.

Iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning rivojlanishini baholashda portfolio yondashuvi ko'plab ilmiy tadqiqotchilar tomonidan qo'llab-quvvatlangan. Iqtidorli talabalarni aniqlash bo'yicha portfolio ishlab chiqqan ayrim mashhur olimlar ishlarini SWOT tahlil qilindi. Unga ko'ra:

Benjamin Bloom – Bilimlar darajasi taksonomiyasi orqali iqtidorni baholash asoslarini yaratgan.

Joseph Renzulli – Iqtidorli shaxsni aniqlashda “uch komponentli model” (IQ, ijodkorlik, motivatsiya) asoschisi.

Howard Gardner – Ko'p tomonlama aql (Multiple Intelligences) nazariyasi asoschisi.

Linda Darling-Hammond – Portfolioga asoslangan baholash tizimlari ustida ishlagan, amaliy ta'limda keng qo'llanilgan.

Robert Sternberg – Iqtidorni aniqlashda analitik, ijodiy va amaliy intellektni birlashtirgan model muallifi.

SWOT tahlil orqali ta'lim tizimi kuchli va zaif jihatlarini aniqlaydi, mavjud imkoniyatlar va tahdidlar fonida qaysi yo'nalishlarda rivojlanish zarurligini strategik ravishda belgilashga yordam beradi. Masalan, portfolioni joriy etishda qanday

resurslar yetishmayotgani yoki qanday zamonaviy texnologiyalar yordamida jarayonni optimallashtirish mumkinligi aniq ko‘rinadi.[8]

2-jadval

Olimlar yondashuvi asosida ishlab chiqilgan portfolio tizimi SWOT tahlili

Kuchli tomonlari (Strengths)	Zaif tomonlari (Weaknesses)
- Talaba iqtidorini har tomonlama (bilim, ijodkorlik, amaliyot) baholaydi (Renzulli, Gardner).	- Portfolioni yuritish uchun ko‘p vaqt, kuch va metodik bilim kerak bo‘ladi.
- Rivojlanishni uzoq muddatli kuzatish imkonini beradi (Darling-Hammond).	- Baholovchilarning subyektiv fikriga asoslanib xatolik yuz berishi mumkin.
- Talaba yutuqlari va qobiliyatlari aniq hujjatlashtiriladi (Bloom, Sternberg).	- Har doim ham barcha fanlar uchun mos yondashuv emas (ayniqsa texnik fanlarda).
- Portfolio – grant, stipendiya va akademik o‘sish uchun asosiy hujjat bo‘lishi mumkin.	- Ko‘p miqdordagi ma’lumotlarni boshqarish qiyin (agar raqamli tizim bo‘lmasa).
Imkoniyatlar (Opportunities)	Tahdidlar (Threats)
- Portfolio baholashda sun’iy intellekt va analitik vositalar tatbiq etilishi mumkin.	- Axborot xavfsizligi muammolari – maxfiy ma’lumotlar tarqalish xavfi.
- Har bir talaba uchun individual ta’lim yo‘nalishi ishlab chiqish imkoniyati.	- Raqobat kuchayib, ruhiy bosimlar yuzaga kelishi mumkin.
- Portfolioni xalqaro tanlov va loyihalarda ishtirok uchun ishlatish mumkin.	- Noto‘g‘ri yuritilgan portfolio natijada noto‘g‘ri baholashga olib keladi.
- Davlat siyosati va grantlar portfolioga asoslanib ajratilishi mumkin.	- Standartlashtirilmagan mezonlar baholashda adolatsizlik keltirib chiqarishi mumkin.

Tizimdagi real holatni to‘rtlik modelda baholab, subyektiv qarorlar o‘rniga obyektiv, muvozanatli yondashuv bilan qaror qabul qilish imkonini beradi. Misol uchun, o‘qituvchi yoki muassasa rahbari portfolio tizimining afzalliklarini ko‘ra turib, mavjud xavf-xatarlarni inobatga olib, oqilona joriy etish yo‘lini tanlashi mumkin. Portfolioga asoslangan baholash jarayonida yuzaga keladigan metodik, texnologik yoki tenglik bilan bog‘liq muammolar SWOT tahlil orqali ochib beriladi. Bu esa amaliyotda uchraydigan muammolarni erta aniqlab, ularning oldini olish strategiyasini ishlab chiqishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 9 martdagi 133-sonli "Ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni rivojlantirishning normativ-huquqiy bazasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.03.2020 y., 09/20/133/0280-son.
2. Ritter R. Critical incident stress debriefing teams and schools //What Will We Do?. – Routledge, 2020. – C. 185-191.
3. El Khoury S. et al. Identification of gifted students: History, tools, and procedures //Gifted education in Lebanese schools: Integrating theory, research, and practice. – 2018. – C. 39-59.
4. Delov T., Yuldoshov F. Effectiveness of using information technologies in determining talent requirements //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2024. – T. 3147. – №. 1. – C. 060005.
5. Делов Тўлкин Эркинович Иқтидорли талабаларни бошқаришда ахборот технологияларидан фойдаланиш самарадорлиги // Современное образование (Узбекистан). 2018. №12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/i-tidorli-talabalarni-bosh-arishda-ahborot-tehnologiyalaridan-foydalanish-samaradorligi> (дата обращения: 23.12.2025).
6. Bahodir Zaripov, Sanjar Mirzaliev, Tulkin Delov, and Maxsud Maxammadiyev. 2025. Effectiveness of using digital technologies in determining talent requirements. In Proceedings of the 8th International Conference on Future Networks & Distributed Systems (ICFNDS '24). Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 381–389. <https://doi.org/10.1145/3726122.3726177>
7. Delov T. The method of using virtual tools in the development of professional competence of talented students //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2025. – T. 3377. – №. 1. – C. 040001.
8. Delov T. Iqtidorli talabalarni virtual ta'lim texnologiyalari asosida raqamli kompetentligini rivojlantirish //Digital transformation and artificial intelligence. – 2023. – T. 1. – №. 4. – C. 50-57.

ФАКТОРЫ РИСКА И ПРОГНОЗ СЕРДЕЧНО-СОСУДИСТЫХ ОСЛОЖНЕНИЙ У ПАЦИЕНТОВ С КОМОРБИДНОЙ ПАТОЛОГИЕЙ

Амонов Мухаммад Комил угли

Бухарский государственный медицинский институт

Аннотация: Коморбидная патология является одной из ключевых проблем современной кардиологии, существенно влияя на течение сердечно-сосудистых заболеваний и прогноз пациентов. Целью настоящего исследования явилась оценка факторов риска и прогноза сердечно-сосудистых осложнений у пациентов с коморбидной патологией на основании данных проспективного клинического наблюдения. Исследование имело проспективный наблюдательный дизайн и включало 180 пациентов в возрасте от 45 до 75 лет с ишемической болезнью сердца (ИБС), находившихся под динамическим наблюдением в течение 12 месяцев. В зависимости от количества сопутствующих хронических заболеваний пациенты были разделены на две группы: I группа — пациенты с ИБС и одной сопутствующей патологией ($n = 92$), II группа — пациенты с ИБС и двумя и более коморбидными заболеваниями ($n = 88$). Комплекс обследования включал клиническую оценку, антропометрические показатели, лабораторное исследование углеводного и липидного обмена, электрокардиографию и эхокардиографию.

Ключевые слова: коморбидность; ишемическая болезнь сердца; факторы риска; сердечно-сосудистые осложнения; проспективное исследование; артериальная гипертензия; сахарный диабет 2-го типа; хроническая болезнь почек.

KOMORBID PATOLOGIYALI BEMORLARDA YURAK-TOMIR ASORATLARINING XAVF OMILLARI VA PROGNOZI

Amonov Muhammad Komil o'g'li

Buxoro davlat tibbiyot instituti

Annotatsiya: Komorbid patologiya zamonaviy kardiologiyaning asosiy muammolaridan biri bo'lib, yurak-qon tomir kasalliklarining kechishiga va bemorlarning prognoziga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotning maqsadi istiqbolli klinik kuzatuv ma'lumotlari asosida komorbid patologiyali bemorlarda yurak-qon tomir asoratlarning xavf omillari va prognozini baholashdan iborat. Tadqiqot prospektiv kuzatuv dizayniga ega bo'lib, 12 oy davomida dinamik kuzatuv ostida bo'lgan 45 yoshdan 75 yoshgacha bo'lgan yurak ishemik kasalligi (YUIK) bo'lgan 180 nafar bemorni o'z ichiga olgan. Yondosh surunkali kasalliklar soniga qarab bemorlar ikki guruhga bo'lindi: I guruh - YUIK va bitta yondosh patologiya bilan og'rigan bemorlar ($n = 92$), II guruh - YUIK va ikki yoki undan ortiq komorbid kasalliklar bilan og'rigan bemorlar ($n = 88$). Kompleks tekshiruv klinik baholash, antropometrik ko'rsatkichlar, uglevod va lipid almashinuvini laborator tekshirish, elektrokardiografiya va exokardiografiyani o'z ichiga olgan.

Kalit so'zlar: komorbidlik; yurak ishemik kasalligi; xavf omillari; yurak-qon tomir asoratlari; prospektiv tekshiruv; arterial gipertenziya; qandli diabet 2-turi; surunkali buyrak kasalligi.

RISK FACTORS AND PROGNOSIS OF CARDIOVASCULAR COMPLICATIONS IN PATIENTS WITH KOMORBID PATHOLOGY

Amonov Muhammad Komil Ugli

Bukhara State Medical Institute

Abstract: Comorbidity is a key issue in modern cardiology, significantly affecting the course of cardiovascular diseases and patient prognosis. The aim of this study was to evaluate risk factors and prognosis of cardiovascular complications in patients with comorbid pathology based on prospective clinical observation data. The study had a prospective observational design and included 180 patients aged 45 to 75 years with coronary artery disease (CAD) who were followed for 12 months. Patients were divided into two groups based on the number of comorbidities: Group I — patients with coronary heart disease and one comorbidity ($n = 92$); Group II — patients with coronary heart disease and two or more comorbidities ($n = 88$). The examination included a clinical assessment, anthropometric measurements, laboratory testing of carbohydrate and lipid metabolism, electrocardiography, and echocardiography.

Keywords: comorbidity; coronary heart disease; risk factors; cardiovascular complications; prospective study; arterial hypertension; type 2 diabetes mellitus; chronic kidney disease.

Введение

Сердечно-сосудистые заболевания (ССЗ) продолжают занимать лидирующее место в структуре общей смертности и инвалидизации населения во всём мире. Современная клиническая практика всё чаще сталкивается с пациентами, имеющими не изолированную сердечно-сосудистую патологию, а сочетание нескольких хронических заболеваний, что определяется понятием коморбидности. Наличие коморбидной патологии существенно усложняет течение основного заболевания, снижает эффективность стандартных терапевтических подходов и ухудшает прогноз.

Наиболее распространёнными коморбидными состояниями у кардиологических пациентов являются артериальная гипертензия, сахарный диабет 2-го типа, ожирение, хроническая болезнь почек, а также дислипидемия. Данные состояния обладают общими патогенетическими механизмами, включая эндотелиальную дисфункцию, хроническое системное воспаление, инсулинорезистентность и нарушения липидного обмена, что в совокупности повышает риск развития сердечно-сосудистых осложнений.

Несмотря на наличие большого числа исследований, посвящённых отдельным факторам риска, вопросы комплексной оценки прогноза сердечно-сосудистых осложнений у пациентов с сочетанной патологией остаются недостаточно изученными, особенно в условиях реальной клинической практики. Это определяет актуальность проведения проспективных исследований, направленных на выявление наиболее значимых факторов риска и их прогностической значимости.

Цель исследования

Оценить факторы риска и прогноз сердечно-сосудистых осложнений у пациентов с коморбидной патологией на основании данных проспективного клинического наблюдения.

Материалы и методы исследования

Исследование имело **проспективный наблюдательный дизайн** и проводилось в условиях кардиологического стационара и амбулаторного звена. В исследование были включены **180 пациентов** в возрасте от 45 до 75 лет (средний возраст — $61,3 \pm 7,8$ года), находившихся под динамическим наблюдением в течение **12 месяцев**.

Критерии включения:

- наличие ишемической болезни сердца (стабильная стенокардия I–III ФК);
- наличие не менее одного сопутствующего хронического заболевания (артериальная гипертензия, сахарный диабет 2-го типа, ожирение, хроническая болезнь почек I–III стадии);
- письменное информированное согласие пациента.

Критерии исключения:

- острый коронарный синдром в течение последних 3 месяцев;
- выраженная сердечная недостаточность (IV ФК);
- онкологические заболевания;
- острые воспалительные и инфекционные процессы.

В зависимости от количества сопутствующих заболеваний пациенты были разделены на две группы:

- **I группа (n = 92)** — пациенты с ИБС и одной сопутствующей патологией;
- **II группа (n = 88)** — пациенты с ИБС и двумя и более коморбидными заболеваниями.

Методы обследования:

- клиническое обследование и анализ анамнеза;
- измерение артериального давления, индекса массы тела;
- лабораторные исследования (глюкоза крови натощак, HbA1c, общий холестерин, ХС-ЛПНП, ХС-ЛПВП, триглицериды);
- электрокардиография;
- эхокардиография.

В качестве конечных точек оценивались следующие сердечно-сосудистые осложнения:

- нестабильная стенокардия;
- инфаркт миокарда;
- госпитализация по поводу сердечной недостаточности;
- сердечно-сосудистая смерть.

Статистическая обработка данных проводилась с использованием стандартных методов вариационной статистики. Различия считались статистически значимыми при $p < 0,05$.

Результаты исследования

Анализ распространённости факторов риска показал, что во II группе достоверно чаще встречались артериальная гипертензия (86,4% против 62,0%, $p < 0,01$), сахарный диабет 2-го типа (48,9% против 26,1%, $p < 0,05$) и ожирение (42,0% против 23,9%, $p < 0,05$).

Лабораторные показатели у пациентов с множественной коморбидностью характеризовались более выраженной дислипидемией и нарушением углеводного обмена. Средний уровень ХС-ЛПНП во II группе составил $3,6 \pm 0,8$ ммоль/л, что было достоверно выше по сравнению с I группой ($3,1 \pm 0,7$ ммоль/л, $p < 0,05$).

В течение периода наблюдения сердечно-сосудистые осложнения были зарегистрированы у 54 пациентов (30,0%). При этом их частота была значительно выше во II группе — 38,6% против 21,7% в I группе ($p < 0,01$).

Наиболее частыми осложнениями являлись:

- госпитализация по поводу сердечной недостаточности;
- эпизоды нестабильной стенокардии.

Многофакторный анализ показал, что независимыми предикторами неблагоприятного прогноза являлись:

- наличие двух и более коморбидных заболеваний;
- сахарный диабет 2-го типа;
- неконтролируемая артериальная гипертензия;
- повышенный уровень ХС-ЛПНП.

Обсуждение

Полученные результаты подтверждают, что коморбидная патология оказывает значимое влияние на течение ишемической болезни сердца и прогноз сердечно-сосудистых осложнений. Наличие нескольких сопутствующих заболеваний сопровождается кумулятивным эффектом факторов риска, что приводит к ускоренному прогрессированию атеросклеротического процесса и снижению компенсаторных возможностей сердечно-сосудистой системы.

Особое значение в формировании неблагоприятного прогноза имеет сахарный диабет 2-го типа, что согласуется с данными современных исследований, указывающих на роль хронической гипергликемии и инсулинорезистентности в развитии сосудистых осложнений. Полученные данные подчеркивают необходимость комплексного подхода к ведению пациентов с ИБС и коморбидной патологией с учётом индивидуального профиля риска.

Выводы

1. Коморбидная патология широко распространена среди пациентов с ишемической болезнью сердца и существенно ухудшает прогноз сердечно-сосудистых осложнений.
2. Наличие двух и более сопутствующих заболеваний достоверно ассоциировано с увеличением частоты неблагоприятных сердечно-сосудистых исходов.
3. Ключевыми факторами риска неблагоприятного прогноза являются сахарный диабет 2-го типа, неконтролируемая артериальная гипертензия и дислипидемия.
4. Полученные результаты обосновывают необходимость ранней стратификации риска и индивидуализации лечебно-профилактических мероприятий у пациентов с коморбидной патологией.

Список литературы (пример)

1. Braunwald E. Heart Disease: A Textbook of Cardiovascular Medicine.
2. World Health Organization. Cardiovascular diseases: key facts.
3. Williams B. et al. ESC/ESH Guidelines for the management of arterial hypertension.
4. Yusuf S. et al. Global burden of cardiovascular diseases.
5. American Diabetes Association. Standards of medical care in diabetes.

ОСОБЕННОСТИ КЛИНИЧЕСКОГО ТЕЧЕНИЯ ИШЕМИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНИ СЕРДЦА У ПАЦИЕНТОВ С МЕТАБОЛИЧЕСКИМИ НАРУШЕНИЯМИ

Амонов Мухаммад Комил угли

Бухарский государственный медицинский институт

Аннотация. Ишемическая болезнь сердца (ИБС) остаётся одной из ведущих причин заболеваемости и смертности во всём мире, при этом значимую роль в её развитии и прогрессировании играют метаболические нарушения. Целью настоящего исследования явилось изучение особенностей клинического течения ИБС у пациентов с метаболическими расстройствами на основании данных проспективного клинического наблюдения. Исследование носило проспективный наблюдательный характер и включало 160 пациентов с верифицированной ИБС в возрасте от 40 до 75 лет, находившихся под наблюдением в течение 12 месяцев. В ходе исследования анализировались клинические проявления ИБС, функциональный класс стенокардии, частота обострений и развитие сердечно-сосудистых осложнений. Полученные данные позволили выявить особенности течения ИБС у пациентов с метаболическими нарушениями, характеризующиеся более тяжёлыми клиническими проявлениями и повышенным риском осложнений. Результаты исследования подчёркивают необходимость раннего выявления и коррекции метаболических факторов риска для оптимизации ведения пациентов с ИБС и профилактики неблагоприятных сердечно-сосудистых исходов.

Ключевые слова: ишемическая болезнь сердца; метаболические нарушения; метаболический синдром; ожирение; сахарный диабет 2-го типа; дислипидемия; проспективное наблюдение; сердечно-сосудистые осложнения.

METABOLIK BUZILISHLARI BO'LGAN BEMORLARDA YURAK ISHEMIK KASALLIGINING KLINIK KECHISH XUSUSIYATLARI.

Amonov Muhammad Komil o'g'li

Buxoro davlat tibbiyot instituti

Annotatsiya. Yurak ishemik kasalligi (YUIK) butun dunyoda kasallanish va o'limning yetakchi sabablaridan biri bo'lib qolmoqda, uning rivojlanishi va rivojlanishida metabolik buzilishlar muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotning maqsadi prospektiv klinik kuzatuv ma'lumotlari asosida metabolik buzilishlari bo'lgan bemorlarda YUIK klinik kechishining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishdan iborat. Tadqiqot prospektiv kuzatuv xarakteriga ega bo'lib, 12 oy davomida kuzatuv ostida bo'lgan 40 yoshdan 75 yoshgacha bo'lgan YUIK tasdiqlangan 160 nafar bemorni o'z ichiga olgan. Tadqiqot davomida YUIKning klinik ko'rinishlari, stenokardiyaning funksional sinfi, xurujlar chastotasi va yurak-qon tomir asoratlarning rivojlanishi tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlar metabolik buzilishlari bo'lgan bemorlarda YUIK kechishining og'ir klinik ko'rinishlari va asoratlar xavfining oshishi bilan tavsiflangan xususiyatlarini aniqlashga imkon berdi. Tadqiqot natijalari YUIK bilan og'irgan bemorlarni davolashni optimallashtirish va salbiy yurak-qon tomir oqibatlarining oldini olish uchun metabolik xavf omillarini erta aniqlash va tuzatish zarurligini ta'kidlaydi.

Tayanch iboralar: yurak ishemik kasalligi; metabolik buzilishlar; metabolik sindrom; semizlik; qandli diabet 2-turi; dislipidemiya; prospektiv kuzatuv; yurak-qon tomir asoratlari.

CLINICAL FEATURES OF CORONARY HEART DISEASE IN PATIENTS WITH METABOLIC DISORDERS

Amonov Muhammad Komil ugli

Bukhara State Medical Institute

Abstract Coronary heart disease (CHD) remains a leading cause of morbidity and mortality worldwide, with metabolic disorders playing a significant role in its development and progression. The aim of this study was to investigate the clinical course of CHD in patients with metabolic disorders based on prospective clinical observation data. This prospective observational study included 160 patients with verified CHD, aged 40 to 75 years, who were followed for 12 months. The study analyzed the clinical manifestations of CHD, the functional class of angina, the frequency of exacerbations, and the development of cardiovascular complications. The data obtained revealed specific features of the course of CHD in patients with metabolic disorders, characterized by more severe clinical manifestations and an increased risk of complications. The study results highlight the need for early identification and correction of metabolic risk factors to optimize the management of patients with CHD and prevent adverse cardiovascular outcomes.

Key words: coronary heart disease; metabolic disorders; metabolic syndrome; obesity; type 2 diabetes mellitus; dyslipidemia; prospective observation; cardiovascular complications.

Введение

Ишемическая болезнь сердца (ИБС) остаётся одной из ведущих причин заболеваемости и смертности среди взрослого населения. В последние десятилетия особое внимание уделяется роли метаболических нарушений в формировании и прогрессировании сердечно-сосудистой патологии. К числу наиболее значимых метаболических факторов относятся ожирение, сахарный диабет 2-го типа, инсулинорезистентность, дислипидемия и метаболический синдром, которые существенно изменяют клиническое течение ИБС.

Метаболические нарушения оказывают многофакторное влияние на сердечно-сосудистую систему, способствуя ускоренному развитию атеросклероза, эндотелиальной дисфункции, нарушению микроциркуляции и ремоделированию миокарда. В результате у пациентов с ИБС на фоне метаболических расстройств чаще наблюдаются атипичные клинические проявления, более тяжёлое течение заболевания и высокий риск сердечно-сосудистых осложнений.

Несмотря на значительное количество исследований, посвящённых метаболическому синдрому, остаётся актуальным изучение особенностей клинического течения ИБС у данной категории пациентов в условиях проспективного наблюдения, что имеет важное значение для оптимизации тактики ведения и профилактики осложнений.

Цель исследования

Изучить особенности клинического течения ишемической болезни сердца у пациентов с метаболическими нарушениями на основании данных проспективного клинического наблюдения.

Материалы и методы исследования

Исследование имело проспективный наблюдательный характер и проводилось на базе кардиологического отделения. В исследование были включены 160 пациентов с верифицированной ишемической болезнью сердца в возрасте от 40 до 75 лет (средний возраст — $59,7 \pm 8,2$ года). Период наблюдения составил 12 месяцев.

Критерии включения:

- наличие ишемической болезни сердца (стабильная стенокардия напряжения I–III функционального класса);
- возраст старше 40 лет;
- согласие на участие в исследовании.

Критерии исключения:

- острый коронарный синдром в течение последних 6 месяцев;
- выраженная хроническая сердечная недостаточность (IV ФК);
- тяжёлая сопутствующая патология (онкологические заболевания, системные воспалительные болезни).

В зависимости от наличия метаболических нарушений пациенты были распределены на две группы:

- **I группа (n = 82)** — пациенты с ИБС без выраженных метаболических нарушений;
- **II группа (n = 78)** — пациенты с ИБС и метаболическими нарушениями (ожирение, сахарный диабет 2-го типа, дислипидемия, метаболический синдром).

Методы исследования:

- клинический анализ жалоб и анамнеза;
- определение индекса массы тела (ИМТ) и окружности талии;
- измерение артериального давления;
- лабораторные исследования (глюкоза крови, HbA1c, липидный профиль);
- электрокардиография;
- эхокардиография.

Оценивались клинические проявления ИБС, функциональный класс стенокардии, частота обострений, а также развитие сердечно-сосудистых осложнений.

Результаты исследования

Анализ клинических проявлений показал, что у пациентов с метаболическими нарушениями (II группа) достоверно чаще отмечались атипичные формы болевого синдрома и менее выраженная ангинозная симптоматика. Типичная загрудинная боль наблюдалась у 61,5% пациентов II группы по сравнению с 78,0% в I группе ($p < 0,05$).

Пациенты II группы характеризовались более высоким функциональным классом стенокардии. Стенокардия III ФК была выявлена у 35,9% пациентов с метаболическими нарушениями против 19,5% в группе сравнения ($p < 0,01$).

По данным эхокардиографии у пациентов II группы чаще выявлялись признаки диастолической дисфункции левого желудочка (48,7% против 27,0%, $p < 0,05$) и умеренное увеличение массы миокарда левого желудочка.

В течение периода наблюдения обострения ИБС, требующие госпитализации, были зарегистрированы у 41,0% пациентов II группы и у 23,2% пациентов I группы ($p < 0,01$). Также у пациентов с метаболическими нарушениями чаще отмечалось прогрессирование хронической сердечной недостаточности.

Обсуждение

Полученные результаты свидетельствуют о том, что метаболические нарушения оказывают значимое влияние на клиническое течение ишемической болезни сердца. Атипичность клинических проявлений у данной категории пациентов может затруднять своевременную диагностику и приводить к позднему началу адекватной терапии.

Выраженные структурно-функциональные изменения миокарда, выявленные у пациентов с метаболическими нарушениями, вероятно, обусловлены сочетанным воздействием хронической гипергликемии, дислипидемии и артериальной гипертензии. Эти изменения способствуют ухудшению сократительной и диастолической функции миокарда и повышают риск неблагоприятных исходов.

Полученные данные подчёркивают необходимость комплексного контроля метаболических факторов риска в рамках вторичной профилактики ИБС.

Выводы

1. Ишемическая болезнь сердца у пациентов с метаболическими нарушениями характеризуется более тяжёлым и неблагоприятным клиническим течением.
2. У данной категории пациентов чаще наблюдаются атипичные клинические проявления и более высокий функциональный класс стенокардии.
3. Метаболические нарушения ассоциированы с более выраженными структурно-функциональными изменениями миокарда и повышенной частотой обострений ИБС.
4. Комплексная коррекция метаболических факторов риска является ключевым направлением улучшения прогноза у пациентов с ишемической болезнью сердца.

Список литературы (пример)

1. Braunwald E. Heart Disease: A Textbook of Cardiovascular Medicine.
2. Grundy S.M. Metabolic syndrome and cardiovascular disease.
3. Williams B. et al. ESC Guidelines on cardiovascular disease prevention.
4. International Diabetes Federation. The IDF consensus worldwide definition of the metabolic syndrome.
5. Yusuf S. et al. Global burden of ischemic heart disease.

Raqamli davlat xizmatlarini tartibga solishning huquqiy mexanizmlari

Muhammadiyeva Ruhshona Muzaffar qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti

Jinoiy odil sudlov fakulteti 2-kurs talabasi

ruhshonamuhammadiyeva777@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda raqamli davlat xizmatlarini huquqiy tartibga solishning amaldagi holati, uning kuchli va zaif jihatlari, shuningdek, uni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari tahlil qilinadi. Maqolada BMTning E-Government so'rovmasining natijalari, Yevropa Ittifoqining ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha yondashuvlari, Estoniyaning X-Road va once-only modeli, Singapurning Singpass va MyInfo tizimi, Janubiy Koreyaning elektron hukumat aktlari asosidagi amaliyoti bilan qiyosiy tahlillar amalga oshirildi. Olib borilgan izlanishlar natijalari O'zbekistonda raqamli xizmatlarni tartibga soluvchi yagona kodifikatsiyalashgan qonunchilik manbasining yo'qligini, shaxsiy ma'lumotlar himoyasida GDPR bilan muvofiqlik yetishmasligini va idoralararo vakolatlar chegaralanmaganligini ko'rsatdi. Shaxsga doir ma'lumotlar himoyasi va javobgarlik mexanizmlarining nisbatan sustligi hamda foydalanuvchilarning ishonchi va qulayligiga yetarli darajada huquqiy kafolat berilmaganlik holatlari aniqlandi. Xalqaro amaliyotdan namuna oladigan bo'lsak, O'zbekistonda yangi platformalar sonini ko'paytirish emas, balki yagona huquqiy-texnik standartlar, "bir martalik ma'lumot berish" tamoyilini huquqiy mustahkamlash, ma'lumotlarni kuchli himoya qilish va markazli ma'muriy tartiblarni bir tizimga keltirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: Raqamli davlat xizmatlari, elektron hukumat, davlat boshqaruvi samaradorligi, shaxsga doir ma'lumotlar, kiberxavfsizlik, once-only prinsipi, elektron identifikatsiya, ma'muriy tartib-taomillar, OneID tizimi, G2G platformasi, raqamli transformatsiya.

Legal Mechanisms for Regulating Digital Public Services

Abstract: This article analyzes the current state of the legal regulation of digital public services in Uzbekistan, its strengths and weaknesses, as well as the priority directions for further improvement. The article presents comparative analyses based on the results of the United Nations E-Government Survey, the European Union's approaches to data protection, Estonia's X-Road and once-only model, Singapore's Singpass and MyInfo systems, and South Korea's practices based on electronic government acts. The findings of the research revealed the absence of a unified codified legislative framework regulating digital services in Uzbekistan, insufficient compliance with GDPR standards in the protection of personal data, and the lack of clear delimitation of interagency powers. The study also identified the relative weakness of personal data protection and liability mechanisms, as well as the insufficient legal guarantees ensuring users' trust and convenience. Drawing on

international experience, the article develops recommendations for Uzbekistan focused not on increasing the number of new platforms, but on establishing unified legal and technical standards, legally reinforcing the “once-only” principle, strengthening data protection, and systematizing centralized administrative procedures within a single framework.

Keywords: Digital public services, electronic government, public administration efficiency, personal data, cybersecurity, once-only principle, electronic identification, administrative procedures, OneID system, G2G platform, digital transformation.

Правовые механизмы регулирования цифровых государственных услуг

Аннотация: В данной статье анализируется современное состояние правового регулирования цифровых государственных услуг в Узбекистане, его сильные и слабые стороны, а также приоритетные направления его совершенствования. В статье проведён сравнительный анализ результатов исследования ООН по электронному правительству (E-Government Survey), подходов Европейского союза к защите данных, модели X-Road и принципа once-only Эстонии, систем Singpass и MyInfo Сингапура, а также практики Южной Кореи, основанной на актах об электронном правительстве. Результаты проведённого исследования показали отсутствие в Узбекистане единого кодифицированного источника законодательства, регулирующего цифровые услуги, недостаточное соответствие стандартам GDPR в сфере защиты персональных данных, а также неразграниченность межведомственных полномочий. Были также выявлены относительная слабость механизмов защиты персональных данных и ответственности, а также недостаточность правовых гарантий, обеспечивающих доверие и удобство пользователей. На основе международного опыта разработаны рекомендации для Узбекистана, направленные не на увеличение количества новых платформ, а на внедрение единых правовых и технических стандартов, правовое закрепление принципа «однократного предоставления данных», усиление защиты информации и систематизацию централизованных административных процедур в рамках единой системы.

Ключевые слова: цифровые государственные услуги, электронное правительство, эффективность государственного управления, персональные данные, кибербезопасность, принцип once-only, электронная идентификация, административные процедуры, система OneID, платформа G2G, цифровая трансформация.

Kirish

Raqamli davlat xizmatlari bugungi kunda shunchaki texnologik qulaylik emas, balki davlat va fuqaro oʻrtasidagi huquqiy munosabatlarning yangi shakliga aylanib bormoqda. Endi fuqaro davlat bilan faqat idora eshigida emas, balki portal, mobil ilova, elektron identifikatsiya vositalari, maʼlumotlar bazalari va avtomatlashtirilgan qarorlar orqali ham aloqaga kirishmoqda. Shu sababli masala faqat “xizmatni onlayn

qilish” bilan tugamaydi. Asosiy savol shundaki, bu xizmatlar qanday huquqiy asosda ko‘rsatiladi, fuqaroning ma’lumotlari qanday himoya qilinadi, idoralar bir-biri bilan qanchalik qonuniy va xavfsiz ma’lumot almashadi, fuqaroga bir xil ma’lumotni qayta-qayta topshirish majburiyati nega hanuz saqlanib qolmoqda. Aynan shu jihatlar mavzuning qanchalik dolzarbligini ko‘rsatadi.

1.1 Elektron hukumat tushunchasi va rivojlanish bosqichlari.

Elektron hukumat nisbatan yangi va hali shakllanib borayotgan soha bo‘lib, u turli yo‘nalishlar hamda keng ko‘lamli faoliyatni qamrab oladi. Shu sababli uning mazmuni va chegaralarini aniq belgilash hozirgi kunda ham murakkab hisoblanadi va ko‘pchilik uchun hali to‘liq tushunarli emas. Bu borada elektron hukumatga berilgan bir qancha ta’riflarni tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) elektron hukumatni quyidagicha ta’riflaydi:

“Elektron hukumat – bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, ayniqsa internetdan foydalanib, davlat boshqaruvini yanada samarali tashkil etishga erishish vositasidir”.

Shuningdek, Yevropa Ittifoqi elektron hukumatga quyidagi ta’rifni beradi:

“Elektron hukumat – bu davlat boshqaruvi organlarida axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bo‘lib, u tashkiliy o‘zgarishlar va yangi ko‘nikmalar bilan birgalikda amalga oshiriladi hamda davlat xizmatlari sifati va demokratik jarayonlarni yaxshilashga xizmat qiladi”¹.

AQSh Hisob palatasining direktor o‘rinbosari David McClure AQSh Kongressida elektron hukumat haqida quyidagicha fikr bildirgan:

“Elektron hukumat deganda hukumatning texnologiyalardan, ayniqsa veb-asosli internet ilovalaridan foydalanib, davlat axborotlari va xizmatlariga fuqarolar, biznes hamkorlar, xodimlar, boshqa davlat idoralari hamda hukumat tashkilotlari uchun kirish imkoniyatini yaxshilash va xizmatlarni taqdim etishni anglatadi”².

E’tiborlisi shundaki, elektron hukumat bugunga kelibgina paydo bo‘lgan tizim emas, uning rivojlanish bosqichlari 19-asrga borib taqaladi. Ma’lumotlarga ko‘ra, Elektron hukumat, ya’ni E-gov atamasi 1990-yilning oxiriga borib paydo bo‘lgan bo‘lsa-da, hukumatda kompyuter va IT texnologiyalarini qo‘llash kamida 1970-yillarda boshlangani haqida so‘z boradi. Biroq bunda internet texnologiyalaridan faqatgina hukumatning ichki jarayonlarida qo‘llanilganligi faoliyatni elektron hukumat deya e’tirof etishni istisno qiladi. 1990-yillardan boshlab bu tizimdan fuqarolar bilan aloqa qilish va davlat xizmatlarini ko‘rsatishda ham foydalana boshlandi va shu davrdan boshlab Elektron hukumatning ayrim elementlari yuzaga chiqa boshladi. 2000-yillarda AQSH va bir qator Yevropa mamlakatlarida ilk elektron hukumat loyihalari ishlab chiqilgan. Birinchi bo‘lib to‘liq raqamli davlat boshqaruvi tizimini joriy qilgan davlat Estoniya bo‘lib, 2001-yilda ushbu natijaga erishgan va elektron hukumat tizimining rivojlanishiga yo‘l ochib bergan. E-Estoniya loyihasi bugungi kunda ham keng qo‘llanilib kelinadi

¹ <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=3161&context=cais>

² <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0740624X01000661>

BMTning 2024-yilgi E-Government so'rovnomasining natijalariga ko'ra, O'zbekiston 2024-yilda EGDI bo'yicha 63-o'rinni egallagan va very high e-government development guruhi tarkibiga kirgan. Bu ijobiy siljish, albatta, e'tiborga loyiq. Lekin ayni paytda Qozog'iston 24-o'rinda, Estoniya esa 2-o'rinda turibdi. Bu farq bir narsani ko'rsatadi: O'zbekiston endi "raqamlashtirishni boshlash" bosqichidan o'tgan, endi "raqamli davlat sifatini chuqurlashtirish" bosqichiga kirishi kerak. Bu bosqichda asosiy masala son emas, sifat. Ya'ni ko'proq xizmat emas, balki yaxshiroq, xavfsizroq, integratsiyalashganroq va huquqiy jihatdan puxtarroq xizmatlar kerak.

II. Elektron hukumat turlari.

Ko'pgina davlatlarda fuqarolarga xizmat ko'rsatishni osonlashtirish, biznes faoliyatini samarali yo'lga qo'yish, resurslarni tejash va tushunmovchilik va noaniqliklarni bartaraf etish uchun elektron hukumatdan foydalanadi va bu o'z navbatida bir qancha turlarga bo'linadi:

1. G2C. (Government to citizen) Hukumatdan fuqaroga turi.
2. G2B. (Government to business) Hukumatdan biznesga turi.
3. G2E. (Government to employee) Hukumatdan xizmatchiga turi.
4. G2G. (Government to government) Hukumatdan hukumatga turi³.

1.G2C - Hukumatdan fuqaroga tizimi.

Huquqshunos I. B. Abduhakimovning ta'biri bilan aytganda, G2C modeli eng keng tarqalgan va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib, u fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini raqamli formatda amalga oshirishni kafolatlaydi⁴. Elektron hukumatning ushbu turining ahamiyatli ekanining ta'kidlanayotgani sababi - fuqarolar bilan bevosita aloqaning yo'lga qo'yilganligidir. Bunda fuqarolar davlat xizmatlaridan foydalanishi uchun teng imkoniyatlar yaratiladi, ya'ni davlatning istalgan nuqtasidan turib, istalgan turdagi davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyati mavjud bo'ladi. Bu tizim orqali **birinchidan**, insonlarning vaqti tejraladi, ortiqcha qog'ozbozlik va ovoragarchiliklar oldi olinadi. **Ikkinchidan**, xizmatlarning sifati oshadi va shaffoflik, adolat ta'minlanadi. Elektron tizim orqali amalga oshirilayotgan amaliyotlarni kuzatish oson va qulay, shu sababli elektron hukumatning G2C turi orqali xizmatlar yanada sifatliroq ko'rsatiladi. **Uchinchidan**, ijtimoiy adolat ta'minlanadi, ya'ni olis hududlarda, qishloqlarda, markazdan uzoqda yashayotgan fuqarolarga davlat xizmatlaridan foydalanishda markazda yashayotgan fuqarolar bilan teng imkoniyatlar yaratiladi. Misol uchun, soliq to'lovlarini to'lash, xorijiy pasport olish uchun ariza

³ <https://plutuseducation.com/blog/types-of-e-governance/>

⁴ Abduhakimov I. B. Kiber huquq. O'quv qo'llanma. - T.: Toshkent, 2025. – B. 48.

topshirish, nomiga kredit olishga taqiq qo'yish, oliy ta'lim muassalariga kirish uchun hujjatlarni topshirish uchun idoralarga borish shart emas, bu esa elektron hukumatning aholiga taqdim etgan eng katta qulayliklaridandir. Shuningdek, bu tizim korrupsiyaning oldini olishga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

2. G2B - Hukumatdan biznesga tizimi.

G2B, ya'ni government to business tizimi davlat va biznes yurituvchi subyektlar bilan munosabatlarni tartibga solish bilan birga samarali biznes yuritish uchun keng imkoniyatlar taqdim etadi. **Braun universiteti professori Darrell Vest** o'zining global elektron hukumat tadqiqotlarida ta'kidlaganidek, G2B modelining asosiy maqsadi – bu “tranzaksiya xarajatlarini qisqartirish” va “ma'muriy yukni kamaytirish”dir⁵.

Ushbu tizim orqali tadbirkorlik faoliyati subyektlariga davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlari kengaytirilishi bilan birga elektron tizim orqali ko'plab qulayliklar yaratiladi. Endilikda tadbirkorlar faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan litsenziya va ruxsatnomalarni onlayn olishlari, to'lovlar, soliqlar va boshqa yig'implarni onlayn to'lashlari, auksionlarda ishtirok etishlari, shuningdek davlat organlaridan **onlayn tarzda biznesga oid ma'lumot va maslahatlar** olishlari va boshqa bir qancha davlat xizmatlaridan foydalanishlari mumkin.

Shuningdek, B2G, ya'ni business to government tizimi ham mavjud bo'lib, uning G2B dan farqi - G2B da davlat organlari tomonidan tadbirkorlik subyektlariga xizmat ko'rsatiladi, B2G da esa biznes subyektlari davlat organlariga mahsulot va xizmatlarini taklif qiladi⁶.

3. G2G - Hukumatdan hukumatga tizimi.

G2G hukumatning ichki tizimi bo'lib, bunda fuqarolar yoki tadbirkorlar bilan emas, idoralararo ma'lumot almashinuvi ta'minlanadi. O'z navbatida bu tizim ham fuqarolarga yengillik yaratishni ko'zlaydi, ya'ni ushbu model Yevropa Ittifoqining “Interoperability Framework” (O'zaro muvofiqlik ramkasi) hujjatida ilgari surilgan “Bir marta” (Once only principle) tamoyiliga tayanadi⁷. Bu tamoyilga ko'ra, fuqarolar yoki tadbirkorlar tomonidan davlat organlariga davlat xizmatlaridan foydalanish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar bir marta taqdim etiladi. Bundan keyin yana xuddi shu ma'lumotlarni fuqarodan talab qilish oldi olinadi va G2G tizimi orqali idoralararo fuqarolar ma'lumotlari ovoragarchiliklarsiz almashinadi.

4. G2E - Hukumatdan xizmatchiga tizimi.

G2E (Davlatdan xodimlarga) modeli davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari o'rtasidagi munosabatlarni ifodalaydi⁸. Ushbu model quyidagilarda namoyon bo'ladi:

1. *Elektron to'lovlar tizimi.* Bunda xodimlarga ish haqi, to'lovlar va soliq ma'lumotlari onlayn taqdim etiladi va ular istagan vaqtda onlayn tarzda ko'rishi va saqlashi mumkin bo'ladi.

⁵ West, D. M. (2004). E-Government and the Transformation of Service Delivery and Citizen Attitudes. Public Administration Review, 64(1), 15-27. (Darrell Vest – Braun universiteti professori, Brukings instituti vitse-prezidenti).

⁶ <https://snov.io/glossary/g2b/>

⁷ European Commission. (2017). European Interoperability Framework – Implementation Strategy. Brussels.

⁸ <https://snov.io/glossary/g2b/>

2. *Elektron imtiyozlar tizimi*. Bunda xodimlar o'ziga berilgan imtiyozlar va boshqa ijtimoiy xizmatlar haqida ma'lumot olishlari mumkin.

3. *E-training tizimi*. Bu tizim yangi va mavjud xodimlarga yangi texnologiyalar yordamida doimiy ravishda malaka oshirish imkonini beradi. Yangi xodimlar ham zarur bilimlarni qulay muhitda o'rganishi mumkin.

Bugungi kunda ushbu model ba'zi bir davlatlarda joriy etilgan bo'lib, endilikda qamrovi kengayib bormoqda. AQSH, Gonkong va Yangi Zellandiya shular jumlasidandir⁹.

Metodlar

Mazkur tadqiqotda bir nechta usullardan foydalanildi.

Birinchi usul, normativ-huquqiy tahlil usuli bo'lib, unda O'zbekiston Respublikasining "Elektron hukumat to'g'risida"gi qonuni, "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonuni, "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi qonuni, "Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi qonuni, "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi qonuni, davlat xizmatlari tizimini soddalashtirishga oid farmon va qarorlar, shuningdek, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi mazmunan tahlil qilindi. Bu usul orqali O'zbekistonda raqamli davlat xizmatlarining qaysi huquqiy tayanchlarga ega ekani, ularning o'zaro bog'liqligi va mavjud bo'shliqlari aniqlashga harakat qilindi.

Ikkinchi usul, qiyosiy-huquqiy usul bo'lib, unda O'zbekiston tajribasi Estoniya, Singapur, Janubiy Koreya va Yevropa Ittifoqining ayrim yondashuvlari bilan taqqoslandi. Taqqoslashda Estoniyaning X-Road interoperabellik arxitekturasini va once-only prinsipi, Singapurning Singpass va MyInfo tizimlari, Koreyaning Elektron hukumat aktlari asosidagi markazlashgan boshqaruv modeli hamda Yevropa Ittifoqining GDPR doirasidagi ma'lumotlarni himoya qilish mexanizmlari alohida e'tiborga olindi. Mazkur usul orqali O'zbekiston huquqiy tizimiga qaysi chet el institutlarini ko'chirib emas, balki moslashtirib joriy etish mumkinligi aniqlash maqsad qilingan.

Uchinchi usul, statistik va real amaliyotdan olingan ma'lumotlarni umumlashtirish usulidir. Bunda BMTning 2024-yilgi Elektron hukumat so'rovnoma natijalari, O'zbekiston Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidagi ochiq ma'lumotlar, hamda O'zbekiston bo'yicha mavjud ilmiy tadqiqotlar natijalari umumlashtirildi. Muallif alohida so'rovnoma o'tkazmagan bo'lsa-da, mazkur real ishlar, O'zbekiston fuqarolari orasida elektron xizmatlardan foydalanishga oid so'rovlar xulosalari tahlilga kiritildi. Shu sababli ushbu maqola nazariy va qiyosiy-amaliy xarakterga ega. Amaliy so'rovnoma natijalariga ko'ra, O'zbekiston bo'yicha muhim real manbalardan biri **Sh. Avazovning tadqiqotidir**. Unda Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida 390 nafar fuqaro ishtirokida o'tkazilgan so'rovnoma asosida elektron xizmatlardan foydalanish niyatiga ishonch va xizmat sifati sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlangan.

Natijalar

Ayni damda davlatimizda "Elektron hukumat va davlat xizmatlari" axborot tizimi ishlab chiqildi va joriy etildi. Demak, mamlakatimiz allaqachon elektron hukumat maqomiga o'tib bo'lgan, ya'ni bu tushunchaga qisqa ta'rif beramiz,

⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/E-governance#Government_to_employees

elektron hukumat – davlat organlarining jismoniy va yuridik shaxslarga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llash yo‘li bilan davlat xizmatlari ko‘rsatishga doir faoliyatini, shuningdek idoralararo elektron hamkorlik qilishni ta‘minlashga qaratilgan tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar va texnik vositalar tizimidir¹⁰. Mazkur natijalar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda davlat xizmatlarni raqamlashtirish sohasida so‘nggi yillarda sezilarli ijobiy o‘zgarishlar mavjud, elektron hukumat tizimining rivojlanishi natijasida davlat xizmatlarining soni kengayib, ularning fuqarolar uchun qulayligi va ochiqligi oshgan.

Birinchidan, davlat xizmatlarining soni va ulardan foydalanish darajasining keskin oshganini ko‘rsatish mumkin. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali 750 dan ortiq xizmatlar onlayn shaklda taqdim etilmoqda va foydalanuvchilar soni 11 milliondan oshgan. Bu esa aholining katta qismi raqamli xizmatlardan faol foydalanayotganini ko‘rsatadi¹¹. Misol sifatida tug‘ilish, nafaqa rasmiylashtirish yoki biznes ochish kabi hayotiy vaziyatlarga oid xizmatlarning to‘liq onlayn shaklga o‘tkazilganini keltirish mumkin. Bu xizmatlar ilgari ko‘p vaqt va hujjat talab qilgan bo‘lsa, hozirda bir necha daqiqa ichida bajarilishi mumkin bo‘lmoqda.

Ikkinchidan, davlat organlari o‘rtasidagi integratsiya darajasining oshganidir. G2G (Government to Government) platformasi orqali 1,7 milliarddan ortiq so‘rovlar qayta ishlangan va 220 turdagi hujjatlarni fuqarolardan talab qilish bekor qilingan¹². Bu esa ortiqcha yugur – yurgurni oldini oladi, hamda fuqarolarga qulaylik, davlatga va hokimiyatga ishonchni oshiradi. Batafsil misol bilan tushuntiriladi, ilgari fuqarolar turli idoralardan ma‘lumotnoma yig‘ishi talab qilingan bo‘lsa, hozirda bu ma‘lumotlar davlat organlari o‘rtasida avtomatik almashiladi. Bu esa korrupsion holatlarning kamayishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Uchinchidan, yagona identifikatsiya tizimlarining joriy etilganini. OneID tizimi orqali 13 milliondan ortiq foydalanuvchi 600 dan ortiq davlat axborot tizimlariga kirish imkoniyatiga ega bo‘lgan¹³. Shuningdek, Face ID texnologiyalarining joriy etilishi orqali ayrim xizmatlarni olish uchun fuqarolarning shaxsan murojaat qilishi talab etilmayapti. Masalan, haydovchilik guvohnomasi yoki bank xizmatlarini olish jarayonlari masofadan turib amalga oshirilmoqda.

Yuqorida raqamlashtirishning ijobiy tomonlarini ko‘rib chiqdik, ammo uning salbiy tomonlari ham bor, misol uchun:

- barcha hududlarda internet sifati bir xil emas;
- ayrim xizmatlar hali to‘liq integratsiyalashmagan;
- shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish bilan bog‘liq xavflar mavjud;
- fuqarolarning raqamli savodxonligi yetarli darajada emas.

Masalan, qishloq hududlarida ayrim fuqarolar elektron xizmatlardan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda, bu esa raqamli tengsizlik muammosini yuzaga keltiradi.

Demak, shuni tushunishimi mumkinki, raqamlashtirish jarayoni hamma yerda bir xilda bo‘lavermaydi, ba‘zan kamchiliklar, ba‘zan esa ustunlikka ega bo‘ladi.

¹⁰ O‘zbekiston Respublikasining Qonuni “Elektron hukumat to‘g‘risida” 3 – modda, <https://lex.uz/docs/-2833860>

¹¹ Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali – <https://my.gov.uz>

¹² Ochiq ma‘lumotlar portali – <https://data.gov.uz>

¹³ OneID tizimi – <https://id.gov.uz>

Fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatining oshishi esa raqamlashtirish jarayonini yanada tezlashtirilishiga xizmat qiladi.

Xalqaro tajribada foydalanuvchi uchun qulay, bitta kirish nuqtasiga ega, ishonchli identifikatsiya tizimlari mavjud ekanligi juda katta ahamiyat kasb etadi. Singapurda Singpass orqali davlat xizmatlariga kirish, profil ma'lumotlarini ko'rish va tezkor foydalanish imkoniyati yaratilgan. Koreyada esa Elektron hukumat aktlari va davlatning markazlashgan koordinatsiyasi orqali raqamli hamyon, raqamli hujjatlar, GOV.KR kabi xizmatlar chuqur integratsiyalashgan. O'zbekiston uchun bu tajribalar shuni anglatadi: yagona portalning o'zi yetmaydi, yagona identifikatsiya, ma'lumotlarni qonuniy qayta ishlatish va xizmat dizaynining bir standartga keltirilishi ham kerak.

Mamlakatda **my.gov.uz** davlat xizmatlarini axborot-texnologiyalari orqali ko'rsatish tizimi ishga tushirilgan bo'lib, bugungi kunda **824 ta** davlat xizmatlari ushbu tizim orqali ko'rsatiladi. Davlatda **license.gov.uz** tizimi ishga tushirilgan bo'lib, u orqali tadbirkorlik subyektlari va fuqarolar 100 dan ortiq litsenziya yoki ruxsatnoma olish uchun elektron tatzda ariza berishlari mumkin. Bu ko'rsatkichlar yildan-yilga oshib borayotgani davlatda G2C va G2B modellari roli oshib borayotganligidan dalolatdir. Bu esa aholi va tadbirkorlik subyektlari o'rtasida ijtimoiy adolatni ta'minlash, ya'ni hammaga davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini joriy qilish, xatolarni kamaytirish va shaffoflikni kamaytirishning vositasi ekanligi yuqorida ham ta'kidlab o'tildi. G2C va G2B modellarining rivojlana borayotganlari o'z navbatida G2G tizimining ham rivojlanishini talab qiladi.

Muhokama

Ma'lumki, elektron hukumat tizimining ma'lum bir qonunchilik hujjatlari orqali ta'minlanganligi uning qo'llanilish darajasi va foydalanish tartibi va qoidalarini aniqlashtirish imkonini beradi. O'zbekiston Respublikasining **“Ma'muriy tartib-taomillari to'g'risida”gi Qonunida**¹⁴ davlat xizmatlaridan foydalanish tartibi va qoidalarini belgilaydi. Bu boradagi mansabdor shaxslarning majburiyatlari va xususiy shaxslarning huquqlarini batafsil belgilab bergan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining **“Litsenziyalash, ruxsat berish va xabardor qilish tartib-taomillari to'g'risida”gi qonuni**¹⁵ ham mavjud bo'lib, vazifasi litsenziyalash, ruxsat berish va xabardor qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iboratdir. Ushbu qonunchilik hujjatlarining o'rnatilishi elektron hukumat tizimining ta'minlanganligi va xususiy shaxslar (ya'ni jismoniy va yuridik shaxslar)ning davlat xizmatlaridan foydalanishining ta'minlanganligining isbotidir.

O'z navbatida O'zbekistondagi G2G tizimining asosi hisoblangan “yagona darcha” tamoyiliga to'xtalish maqsadga muvofiqdir. O'zbekiston Respublikasi **“Ma'muriy tartib-taomillari to'g'risida”gi qonunning 14-moddasida**¹⁶ ma'muriy ish yuritishning “bir darcha” orqali amalga oshirilishi belgilangan bo'lib, ma'muriy organga ma'muriy tartib-taomilni amalga oshirish uchun boshqa ma'muriy

¹⁴ O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi Kodeksi // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 28.10.2023 y., 03/22/797/0967-son. <https://lex.uz/docs/-3492199>

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi “Litsenziyalash, ruxsat berish, xabardor qilish tartib taomillari to'g'risida”gi Qonuni. Qonunchilik milliy bazasi, 15.07.2021 y., 03/21/701/0674-son. <https://lex.uz/uz/docs/-5511879>

¹⁶ <https://lex.uz/docs/-3492199>

organlardan hamda o'zga organlardan hujjatlar va ma'lumotlar olish talab etilgan hollarda, ma'muriy ish yuritish "bir darcha" prinsipi bo'yicha amalga oshirilib, bunda ma'muriy organ zarur hujjatlar va ma'lumotlarni mustaqil ravishda, manfaatdor shaxslarning ishtirokisiz, idoralararo o'zaro hamkorlik vositasida oladi deb e'tirof etilgan.

Raqamli davlat xizmatlari kengaygan sari fuqaroning davlat bilan aloqasi ko'proq ma'lumotlar oqimi orqali quriladi. Bu yerda xavf shundaki, davlat fuqaroga xizmat ko'rsatishda zarur bo'lganidan ortiq ma'lumotni yig'ishi, idoralararo almashinuvning chegaralari noaniq bo'lishi yoki foydalanuvchi o'z ma'lumoti ustidan real nazoratga ega bo'lmasligi mumkin. GDPR tajribasi aynan shu nuqtada foydali: u ma'lumotlar subyekti huquqlarini, ma'lumotlarni qayta ishlash maqsadini, minimalizm va hisobdorlikni aniq belgilaydi. O'zbekiston uchun to'g'ridan-to'g'ri GDPR nusxasini ko'chirish shart emas, lekin quyidagi elementlarni olish mumkin: davlat organlari uchun majburiy ma'lumotlarni himoya qilish auditi, data protection impact assessmentga o'xshash baholash mexanizmi, ma'lumotlarni minimallashtirish prinsipi va fuqaroga ma'lumoti qayerda, nima uchun ishlatilgani haqida aniq bildirish tizimi.

O'zbekistonning qaysi davlatlardan aynan nimani olishi mumkinligi masalasidir. Estoniyadan once-only prinsipi olinishi mumkin. Bu bizga idoralararo ma'lumot almashinuvini qonuniy va texnik jihatdan soddalashtirishga yordam beradi. Singapurdan yagona raqamli identifikatsiya va fuqaro profiliga asoslangan, oldindan to'ldiriladigan xizmat modelini olish mumkin. Janubiy Koreyadan esa markazlashgan koordinatsiya, xizmatlar uchun umumiy texnik standartlar va davlat miqyosida yagona boshqaruv mexanizmlarini olish mumkin. Yevropa Ittifoqidan esa, ayniqsa, ma'lumotlarni himoya qilishning qat'iy tamoyillari, audit, javobgarlik va fuqaroga axborot berish standartlarini olish lozim. O'zbekiston ushbu tajribalarni bir xil ko'chirma sifatida emas, balki o'z ma'muriy va huquqiy tizimiga moslashtirib qabul qilsa, sezilarli natija beradi.

Kiberxavfsizlikni alohida qo'shimcha masala sifatida emas, davlat xizmatining ajralmas elementi sifatida ko'rish zarurligidir. 2026-yil uchun O'zbekistonda kiberxavfsizlik strategiyasining tasdiqlangani bu yo'nalishda siyosiy e'tibor kuchayganini ko'rsatadi. Biroq real himoya faqat strategiya qabul qilish bilan emas, balki platformalarni muntazam audit qilish, eski bazalarni tozalash, sezgir ma'lumotlar uchun qatlamli himoya, hodisalar haqida tezkor va shaffof xabardor qilish mexanizmlari bilan ta'minlanadi. 2026-yil boshidagi muhokamalar shuni ko'rsatdiki, jamiyat endi ma'lumotlar sizib chiqishi haqida sukut emas, javob va hisobdorlik kutadi. Bu esa kiber huquqning markaziga "fuqaroni himoya qilish" masalasini qo'yishni talab qiladi.

Xulosa

Elektron hukumat tizimi davlat xizmatlarini tez va qulay ko'rsatishga yordam beradi, ammo uning ayrim kamchiliklari ham mavjud.

Amaliy taklif sifatida, O'zbekistonda kelgusida quyidagilarni joriy etish maqsadga muvofiq: raqamli davlat xizmatlari bo'yicha yagona chuqurlashtirilgan huquqiy hujjat yoki kamida yagona standartlar paketi ishlab chiqish; once-only prinsipini qonunchilik darajasida mustahkamlash; davlat organlari uchun majburiy data

protection audit mexanizmini yaratish; oldindan to'ldiriladigan xizmatlar ulushini ko'paytirish; rad etilgan yoki xato ko'rsatilgan elektron xizmatlar bo'yicha soddalashtirilgan shikoyat tartibini rivojlantirish. Ana shunda raqamli davlat xizmatlari fuqaroni tizimga moslashtiradigan emas, tizimni fuqaroga moslashtiradigan modelga aylanishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, elektron hukumat davlat xizmatlarini samaraliroq qilishga xizmat qiladi, ammo uning to'liq samarali ishlashi uchun raqamli tengsizlikni kamaytirish, kiberxavfsizlikni kuchaytirish va texnik tizimlarni doimiy takomillashtirib borish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Elektron hukumat to'g'risida"gi qonuni, O'RQ-395-son, 09.12.2015. <https://lex.uz/docs/-2833860>
2. O'zbekiston Respublikasi qonuni, "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonuni, O'RQ-547-son, 02.07.2019. <https://lex.uz/docs/-4396419>
3. O'zbekiston Respublikasi qonuni, "Kiberxavfsizlik to'g'risida", O'RQ-764, 15.04.2022. <https://lex.uz/docs/-5960604>
4. O'zbekiston Respublikasi qonuni, "Elektron raqamli imzo to'g'risida", O'RQ-793, 12.10.2022. <https://lex.uz/docs/-6234904>
5. [Developing fully functional E-government: A four stage model - ScienceDirect](#)
6. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi, 28.10.2023 y., 03/22/797/0967-son. <https://lex.uz/docs/-3492199>
7. O'zbekiston Respublikasi qonuni, "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida", O'RQ-457-son, 08.01.2018. <https://lex.uz/docs/-3492199>
8. Abduhakimov I. B. Kiber huquq. O'quv qo'llanma. - T.: Toshkent, 2025.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida, PF-6079, 05.10.2020.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, "Davlat xizmatlarini ko'rsatish tizimini takomillashtirish hamda sohada byurokratik tartibotlarni tubdan qisqartirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", 08.09.2025 yildagi PF-157-son. <https://lex.uz/uz/docs/-7718747>
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni, 2026–2030-yillarga mo'ljallangan kiberxavfsizlik strategiyasi, PF-38, 10.03.2026.
12. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali rasmiy ma'lumotlari.
13. <https://infocom.uz/articles/elektron-hukumatning-afzalliklari-va-kamchiliklari>
14. Avazov, S., **E-Government Services Adoption in Uzbekistan**, Journal of Public Systems, 2022.
15. Moon, M. J., **The Evolution of E-Government among Municipalities**, JSTOR, 2002.

ISSN 2181-0850

Doi Journal 10.26739/2181-0850

MUALLIM

6 ЖИЛД, 4 СОН

УЧИТЕЛЬ

ТОМ 6, НОМЕР 4

TEACHER

VOLUME 6, ISSUE 4

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000